keramiske noter 62/2025

31. årgang

Keramikkens Venner

Reviews · Besprechungen · anmeldelser · Besprechungen · Reviews

redigeret af Gunnar Jakobsen

A Marvelous Science. Passion for Porcelain in Baroque Vienna. Ed. By Stephan Koja with the collaboration of Claudia Lehner-Jobst and Iris Yvonne Wagner. Sandstein Verlag [Website: https://verlag.sandstein.de], Dresden 2025. 208 s. ill. litt. noter. ib. 39,90 €.

Wunder & Wissenschaft. Porzellan und Sammellust im barocken Wien. Von Stephan Koja unter mitarbeit von Claudia Lehner-Jobst und Iris Yvonne Wagner. Sandstein Verlag [Website: https://verlag.sandstein.de], Dresden 2025. 208 s. ill. litt. noter. ib. 39,90 €.

I Østrig er der i anledning af en udstilling, som fandt sted i foråret i fyrstefamilien Liechtensteins sommerpalads i Wien, udkommet en yderst velskrevet og smuk bog om en af Europas allerførste porcelænsfabrikker, Du Paquier, der eksisterede i byen fra 1718 til 1744.

Bogen rummer essays af en række fageksperter samt et illustreret katalog over de genstande, der var udstillet.

Med denne bog må man sige, at Du Paquier fabrikken og det kulturelle miljø i Wien, den blev skabt i, har fået en yderst grundig beskrivelse. Med en imponerende detaljerigdom har holdet af forskere gravet i relevante arkivalier for at belyse fabrikkens opståen og produktion, særpræg og betydning i Wien mere generelt og ikke mindst Liechtenstein familiens relation til denne udvikling.

Særligt Claudia Lebner Jost, der har skrevet flere kapitler, fortæller i det indledende kapitel veloplagt og detaljeret om, hvilke vilkår der herskede i den periode, hvor fabrikken tilkom. Det var kort efter, at de langvarige konflikter med tyrkerne i det osmanniske rige var afsluttet, at der endeligt sænkede sig en ro over især Wien, der gav en økonomisk opblomstring, som udmøntede sig i hektisk byggeaktivitet hos fyrster og adel i fornemme paladser og betød en opblomstring for kunst og videnskab, da dette klientel fik midlerne til at iværksætte nye initiativer.

Enhver fyrste ville gerne have smukt porcelæn på bordet, både til de nye drikke, kaffe, te og chokolade og ikke mindst til store dessertservicer. Ønsket kunne også være at indrette sit eget porcelænskabinet med en samling af østasiatisk porcelæn samt eksempler fra Europas første porcelænsfabrik i Meissen. Fra 1710 produceredes Meissenporcelæn, og nu var ambitionen i Wien at gøre Meissen kunsten efter. Leder af eksperimenterne blev Claudius Innocentius du Paquier (ca. 1680-1751), der havde en militær karriere bag sig og gav fabrikken navn. Kyndige medarbejdere lokkedes væk fra Meissen, som kunne håndtere porcelænsmasse og glasurer, og i 1718 var Du Paquier en realitet, med fabrikken beliggende nær Liechtenstein-palæet.

Medarbejdere, formere og malere opregnes i den udstrækning, de kendes, samt unikaproduktion, stel- og genstandstyper.

Et særkende for Wienerporcelænet var bl.a. kulørte blomsterdekorationer af en anden type end Meissens og stregdekorationer i sort og guld, *Schwarzlot*, med figurscener og kraftig bånd- og løvværksornamentik, der i udformning lå nær op ad tidens grafiske forbilleder. Hvidt Du Paquier-porcelæn blev også indkøbt og dekoreret lokalt især i Tyskland af såkaldte private Hausmalere efter kunders ønsker.

I Østrig havde man fra 1722-33 et Ostindisk Kompagni, der importerede mange varer fra Kina, sideløbende med, at varer også kom via Holland og England, og det satte naturligvis også sit præg på stil og afsætning af porcelæn. Meget eksklusive varer, der vakte begejstring hos fyrster og kejserhus produceredes af Du Paquier, men måske også for eksklusive, for i 1744 måtte fabrikken lukke. Porcelænsproduktion i Wien overgik nu til kejserlig ejendom, og Du Paquiers rolle i produktion af porcelæn var fortid.

Iris Yvonne Wagner skriver i det følgende kapitel om de tidlige eksperimenter i Meissen, om import af østasiatisk porcelæn, og om den store interesse for alkymi

og kemiske eksperimenter, som i fyrstehuset Liechtenstein gik hånd i hånd med ønsket om at fremstille porcelæn og bl.a. gjorde, at en gren af familien i 1742 kunne grundlægge en porcelænsproduktion i Italien hos Ginori i Doccia.

De historiske og økonomiske forudsætninger for Liechtenstein familiens magt og virke i perioden 1660-1750 skitseres derefter af Arthur Stögmann. Han fortæller om den økonomiske magtkoncentration hos de vigtigste fyrstefamilier, hvis indkomster udover traditionelt landbrug og skovdrift hvilede på grundlæggelse af en række fabrikationer: Fra tegl- og glasværker til mel- og papirmøller og bryggerier. Det administrative hierarki i disse besiddelser beskrives indgående samt, hvad fideikommistanken kom til at betyde.

I sit essay efterprøver Samuel Wittwer de hidtil herskende opfattelser af, hvorfor porcelæn blev så eftertragtet i Europa i det 17. og 18. århundrede ved at se på materialets karakter og skønhed i et nyt lys. Han fokuserer på en sanselig tilgang til materialet og analyserer begreber som glans og hårdhed, som han finder i en række andre materialer, som favoriseredes i denne periode: metal, ædelsten, lak, silke, spejle - alle materialer, der reflekterer lyset på en særlig måde med deres glans. Denne glans spejles og reflekteres i levende lys, ligesom de fleste af materialerne også er holdbare og kostbare. Tanken om glans og pragt applicerer han på periodens pragtinteriører og på lyssymbolikkens forbundethed til herskerkult og hierarki. Endelig nævnes samtidens videnskabelige studier af lyset også som betydningsfulde for denne fascination af det skinnende materiale, porcelæn er.

Eliane van den Berg skriver om prinserne af Liechtensteins samling af østasiatisk porcelæn, en del anskaffet igennem hollandske og engelske handlende, som bl.a. rummer exceptionelt flotte eksempler på japansk Imari og Kakiemon porcelæn, samt fire tidlige kinesiske celadonvaser, de sidste formodentlig allerede erhvervet af Karl I von Liechtenstein i begyndelsen af det 17. århundrede. Samlingen er ikke undersøgt helt til bunds endnu, men man ved fra inventarier, at et af familiens porcelænskabinetter omkring 1772 rummede 114 stykker, mens et i et andet slot rummede 280 stykker, bl.a. en del blå/hvidt Kraak porcelæn.

Iris Moon skriver om bl.a. østasiatisk inspiration i Du Paquier porcelænets former og dekorationer, der bidrager til porcelænets særpræg, men gør opmærksom på, at også indflydelse fra islamisk kunst har smittet af efter den lange kontakt med Tyrkiet og Ottomanerne, hvilket fører til interessante hybridformer i fabrikkens arbejder. Hun fremhæver et ejendommeligt vasesæt fra ca. 1725, hvor Du Paquier selv er malet omgivet af porcelæn og med en indskrift, der hævder, at Wienerporcelænet overgår de kinesiske forbilleder. Der henvises til relevante forlæg i tidens stikværker og illustrerede bøger omhandlende Østasien.

Margret Ribbett skriver om de nye drikke, chokolade, te og kaffe, og deres betydning for ændret konsumption og for nyt porcelænsdesign. Hun tager udgangspunkt i tidens diskussion om drikkenes gavnlige og skadelige virkninger og illustrerer sit afsnit med en række malerier, der viser scener, hor drikkene indtages privat og i caféer. Chokolade introduceredes i Wien allerede 1660, og blev mest indtaget til morgen, tedrikningen medførte flere ritualer i form af servicer og regler for indtagelse og kaffehuse, hvor tidens emner debatteredes ivrigt, fandtes fra 1685 i Wien.

I bogens afsluttende kapitel beskriver Anette Ahrens ud fra skriftlige kilder og stik, hvorledes man dækkede op til nogle af de store banketter, som i epoken blev afholdt af kejserfamilien omkring religiøse festdage, mærkedage for kejserhuset selv, jagtselskaber og maskerader. Hun beskriver bordskikken efter franske normer med mange retter placeret på bordet, blandingen af sølv, tin og fajance, hvor porcelænet først vandt indpas til dessertservicer samt bordpynt i form af opulente sukkerfigurer og blomster. Nogle af de første hele Du Paquier servicer ses omkring 1732 både blå/hvide og Schwarzlot med jagtmotiver.

Bogens katalogdel er på 150 numre, der ikke blot indeholder eksempler på Du Paquier porcelæn, men også på kinesiske og japanske varer, tidligt Meissen-porcelæn, enkelte fajancer samt grafiske forlæg, møbler og malerier, bl.a. portrætter af Liechtensteinfamilien. Kataloget er illustreret med små fotos, hvor det er lidt vanskeligt at se porcelænets motiver, men det kompenseres der for i helsidesgengivelser af udvalgte værker bogen igennem. Kataloget følges af en fyldig litteraturliste.

Bogen giver med sin detaljerigdom et spændende og dybtgående overblik over denne særlige porcelænsfabriks høje kvalitetsniveau og særpræg og et interessant indblik i en del af Wiens kulturliv i første halvdel af det 18. århundrede.

Ulla Houkjær
Kunsthistoriker, seniorforsker. mag.art. og cand.mag